

Scientific Bulletin, № 2, 2021, pages 113-123

İlhama Mukhtar Agazade, iahmadova@inbox.ru

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi

DOI: doi.org/10.54414/ipge2409

e-ISSN: 2789-4614

THE NATIVE LANGUAGE IS THE MAIN SOURCE OF AZERBAIJANISM

ABSTRACT

The native language is the most valuable spiritual wealth that ensures the existence of the people, keeps its history, reflects its originality and unites its national thinking. Our native language is the source of the national ideology of our state and one of the main elements of azerbaijanism. The intelligentsia at all times came up with ways to protect and preserve this valuable spiritual wealth, tried to expand the scope of the language, and, of course, in this matter, the interests of the people were always taken into account. Using the poetic potential of our language, writers were able to create samples that correspond to the national character, spirit and history of the people. In this short article, we tried to consider a number of sources reflecting the native language, which is a powerful source of the idea of Azerbaijanism, formed both in socio-political and artistic thought, which affects the upbringing and morality of young people.

Keywords: native language, ideology, Azerbaijanism, children's literature, poetry, education, people.

ANA DİLİ - AZƏRBAYCANÇILIĞIN ƏSAS İDEYA QAYNAĞI

XÜLASƏ

Xalqın var olduğunu göstərən, tarixini özündə yaşadan, kimliyini əks etdirən, milli təfəkkürünü birləşdirən ən dəyərli mənəvi sərvət onun dilidir. Ana dilimiz dövlətimizin milli ideologiya qaynağı azərbaycançılığın əsas ünsürlərindəndir. Bütün dövrlərdə ziyalılar bu dəyərli mənəvi sərvətin saflığı, qorunması yollarını düşünmüş, dilin əhatə dairəsini genişləndirməyə çalışmışlar və şübhəsiz ki, bu məsələdə xalqın mənafeyi də nəzərə alınmışdır. Sənətkarlar dilimizin poetik imkanlarından istifadə edərək xalqın milli xarakterinə, ruhuna, tarixinə uyğun nümunələr yarada bilmişlər. Bu kiçik məqalədə gənclərin tərbiyəsinə, mənəviyyatına təsir edən həm ictimai-siyasi, həm də bədii fikirdə formalaşmış azərbaycançılıq ideyasının güc verici mənbəyi olan ana dilinin əks olunduğu bir sıra qaynaqları (tam olmasa belə) nəzərdən keçir-məyə çalışdıq.

Açar sözlər: ana dili, məfkurə, azərbaycançılıq, uşaq ədəbiyyatı, poeziya, maarifçilik, xalq

РОДНОЙ ЯЗЫК - ГЛАВНЫЙ ИСТОЧНИК ИДЕЙ АЗЕРБАЙДЖАНСТВА

РЕЗЮМЕ

Родной язык является самым ценным духовным богатством, которое обеспечивает существование народа, хранит в себе его историю, отражает его самобытность и объединяет его национальное мышление. Наш родной язык является источником национальной идеологии нашего государства и одним из основных элементов азербайджанства. Используя поэтический потенциал нашего языка, писатели смогли создать образцы, соответствующие национальному характеру, духу и истории народа. В этой короткой статье мы попытались рассмотреть ряд источников, отражающих родной язык, который является мощным источником идеи азербайджанства, сформировавшейся как в общественно-политической, так и в художественной мысли, которая влияет на воспитание и нравственность молодежи.

Ключевые слова: родной язык, идеология, азербайджанство, детская литература, поэзия, просвещение, народ.

“Dilini qorumayan xalqın qılıncı kəsməz”.

Hər bir xalqın var olduğunu göstərən, tarixini özündə yaşadan, kimliyini əks etdirən, milli təfəkkürünü birləşdirən ən dəyərli mənəvi sərvət onun dilidir. Dil milli özünüdərk hissələrinin formalaşmasında böyük önəm daşıyır. Bunu nəzərdə tutan Ulu Öndər Heydər Əliyev demişdir: “Biz fəxr edirik ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət dili olan Azərbaycan dili son bir əsrlik dövr ərzində böyük inkişaf yolu keçərək lügət tərkibini zənginləşdirmiş, qrammatik quruluşunu cilalamış və dünya dilləri içərisində öz layiqli yerini tutmuşdur. Dövlət atributlarından biri sayılan dil bütün xalqa xidmət edir”. Azərbaycanda XIX əsrin ortalarından başlangıç alan ana dili, vətənin birliyi və azadlığı uğrunda istiqlal mücadiləsi XX əsrin əvvəllərində dövlətçiliyimizin (qısa zaman kəsiyində olsa belə) formalaşmasına, milli məfkurə baxımından vahid bir ideologiya ətrafında birləşməsinə səbəb oldu. Prof. N.Şəmsizadə “Azərbaycançılıq”dan bəhs edərkən yazır: “İdeologiya cəmiyyətdə birliyi, ümumxalq münasibətlərini qorumaq, millətin tarixdə mövqeyini təsdiq və izah etmək üçün yaradılır.” [13; 11] Daha sonra alim qeyd edir ki, “Özündə türkçülük, islamçılıq və vətəncilik dəyərlərini birləşdirən həmin ideologiya - Azərbaycançılıq idi”. [13; 48] Ana dilimiz də dövlətimizin milli ideologiya qaynağı azərbaycançılığın əsas ünsürlərindəndir.

Xalq şairi B.Vahabzadə yazır: “Dövləti olmayan millətin mövcudluğunun başlıca təminatı tarixi yaddaş, dil və ədəbiyyatdır”. Azərbaycan ədəbi dilinin formalaşma dövrü XIX əsrə təsadüf edir. Xalq yazıçısı Elçin doğru olaraq ana dillimizin şeir dili olmasını M.P.Vaqif yaradıcılığı ilə başlayır, məhz həmin dönmədən xalq ədəbiyyatına yaxınlaşdığını vurğulayır: “Vaqif Azərbaycan poeziyasını dil baxımından milliləşdirdi. Vaqifin böyük dil inqilabı (bu yerdə dillə bağlı məhz inqilab!) və Vaqif ənənələrini davam etdirən Zakir dili olmasaydı, XIX əsrdə belə bütün əlverişli şəraitlərə baxmayaraq, Azərbaycan dilinin ədəbiyyatın aparıcı dilinə çevrilməsi prosesi qat-qat ağır irəliləyəcəkdi” [1; 32] Doğurdan da XVI əsrdən başlayan milliləşmə - Ş.İ.Xətai, Aşıq Qurbani, M.P.Vaqif yaradıcılığında xalq dilinin ədəbi dillə qaynayıb-qarışması XIX əsrdə özünün inkişafının yüksək məqamına ucalır. Ərəb əlifbasının çətinliyi artıq dövrün tələbini təmin etmək gücündə deyildi və yeni əlifbanın yaradılması zərurətini ortaya çıxarmışdı. Böyük mütəfəkkir M.F.Axundovun əlifba uğrunda mübarizəsi XX əsrin əvvəllərinə qədər davam etmiş, H.Zərdabi, F.Köçərli, Mirzə Cəlil, A.Şaiq, Ü.Hacıbəyov, N.Nərimanov, Ə.Hüseynzadə, Ə.Ağayev, M.Ə.Rəsulzadə, M.Ə.Sabir və H.Cavid və digər ziyalıların yorulmadan, usanmadan, böyük fədakarlıqla apardığı işin başlanğıcı olmuşdu. Marifətçiliyin geniş vüsət aldığı bu dövrlərdə azərbaycançılığı öz düşüncə və əməlinə təbliğ edənlərin qarşısında duran ən vacib məsələlərdən biri, Vətənin acınacaqlı vəziyyətdən qurtarmasının bir səbəbi də dil uğrunda mücadilədən güc alırdı. Tədqiqatçıların əksəriyyəti doğru olaraq C.Məmmədquluzadənin

“Azərbaycan” məqaləsini azərbaycançılığın məramnaməsi hesab edirlər. “Molla Nəsrəddin” Azərbaycan və azərbaycançılıq uğrunda milli mübarizənin ilk ədəbi-fəlsəfi abidəsidir. Jurnal milli istiqlal, hüriyyət uğrunda mübarizəni – Ana dili uğrunda mübarizədən başladı. [13; 58] Dil təəssübkeşliyi çəkən ziyalılar bu dəyərli mənəvi sərvətin saflığı, qorunması yollarını düşünür, dilin əhatə dairəsini genişləndirməyə çalışır və şübhəsiz ki, bu məsələdə xalqın mənafeyini nəzərə alırdılar. Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyov “Dil” məqaləsində yazırdı: “...əgər biz öz ana dilimizə indiyə qədər baxdığımız nəzərlə baxmaqda davam edərsək, yəni heç bir əhəmiyyət verməsək, ola bilər ki, günlərin bir günü dilimiz itər, batar, yox olar və bir millətin də ki, dili batdı, onda o millət özü də batar, çünki bir millətin varlığına, isbatı-vücut etməsinə səbəb onun dilidir.” [3; 86] Böyük ürək yangısı ilə qələmə alınmış fikirlərdə millətini, xalqını düşünən hər bir ziyalının istəyi təcəssümünü tapmışdır. Eyni cəbhədə səfərbər olmuş mütəfəkkirlər şirin ana dilində işlədilmiş söz və ifadələrlə xalqın qəlbinə təsir etmiş, gənc nəslə vətənpərvərlik, humanizm və insanpərvərlik duyğularını təlqin etmişlər. F.Köçərli yazırdı: “Ana dili millətin mənəvi diriliyidir... Ananın südü bədənin mayəsi olduğu kimi, ana dili də ruhun qidasıdır. Hər kəs öz anasını və vətənini sevdiyi kimi ana dilini də sevir.” [6; 79] Bu mütəfəkkirlər ana dilini xalqın mənəvi inkişafında mühüm amil hesab edir, millətin yaşarlığının təminatını elm və maarifdə, yeni tipli məktəblərdə, ana dilində təhsildə görür, o səbəbdən də dilin hamının anlama biləcəyi asan bir şəkllə salınmasının tərəfdarı idilər. T.Salamoğlunun vurğuladığı kimi: “Milli dil - ana dili problemi milli inkişaf, milli özünütanıtma kontekstində götürülürdü”. Onların fəaliyyəti, səsləndirdiyi fikirlər dövlətin əsas ideya qaynağına çevrilirdi. N.Nərimanov “Nər” imzası ilə çap olunmuş “Bu gün” adlı məqaləsində yazırdı: “Ana dili! Nə qədər rəfiq, nə qədər ali hissiyati - qəlbiyyə o yandıran bir kəlmə! Nə qədər möhtərəm, müqəddəs, nə qədər əzəmətli bir qüvvə! Bir dil ki, sən daha beşikdə ikən bir layla şəklində öz ahəng və ləfəfini sənə eşitdirib, ruhun ən dərin guşələrində nəqş bağlayıbdır! Bir dil ki, ibtida o dildə yaxşı-yamanı bilibsən, səni yaradanı tanıyıbsan, haman dil, diyari-qürbətə, biganələr içində düşəndə ona həsrət qalırsan. Lakin, ittifaqən onu eşidəndə ürəyin döyünməyə, üzün gülməyə başlayır, cəmi əsəbin təhəyyüc edir, beynin, fikrin, xəyalın işləməyə başlayır”. [10] Ə.Hüseynzadə də “Türk dilinin vəzifeyi-mədəniyyəsi” məqaləsində xalqa olan dərin sevgisini izhar etmişdir. Y.V.Çəmənzəminli isə deyirdi: “Odur ruhum, ana dilim”. Bu tip nümunələrin sayını istənilən qədər artırmaq olar. Göründüyü kimi, aparılan mücadilə boşuna getmədi. Dilin vəziyyəti, inkişaf səviyyəsi xalqın tərəqqisi ilə bağlı olur. Ana dili - milli ruh, tarixi-yaddaş, milli mənlik, özünüdərk simvolu kimi dövlətçiliyimizin və onun əsas, aparıcı ideyasının formalaşmasına imkan yaratmışdır. Akademik İ.Həbibbəylinin fikirlərini xatırlatmaq yerinə düşər: XIX əsrin axırlarından etibarən Azərbaycan dili və Azərbaycan xalqı anlayışlarının mətbuatda və ədəbiyyatda işlədilməsi ilə

konkret olaraq azərbaycançılıq məfkurəsi formalaşmağa başlamışdır.

Azərbaycan xalqının milli-mənəvi varlığı ən dolğun şəkildə onun ədəbiyyatında əksini tapmışdır. Xalqı yaşatmaq üçün ilk növbədə onun dilini yaşatmaq lazımdır. Müxtəlif dövrlərdə yaşayıb-yaratmış sənətkarların yaradıcılığı dilin keçdiyi tarixi mərhələləri özündə ehtiva edir. Ədəbiyyatda, poeziyada ana dilinin şəninə söylənilmiş yüzlərlə şeirlər var ki, burada da eyni ruh, eyni ideya davam etdirilir. Bu baxımdan dilimizin inkişafı, tərəqqisi uğrunda çalışan Bəkir Çobanzadənin “Ana dili” şeiri diqqəti çəkir:

Bilmirəm türkmüdür, tatarımı adın,
Şirinsən, dadlısan, Tanrıdan dadın...
Qəbrimdə mələklər suallar sorsa,
Əzrayıl dilimə min düyün vursa,
“Öz ana dilimdə soruş” deyərəm,
Öz ana dilimdə ötüb ölərəm.

Son nəfəsdə belə “ana dilində ötməyi” arzulayan B.Çobanzadə elmi əsərlərində də dilimizdən bəhs açarkən türk dili, türk-tatar dili, azəri dili şəklində ifadələrə müraciət etmişdir. “XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan və azərbaycanlı anlayışları gündəmə gəlsə də, böyük bir ziyalı nəslə, ictimai-siyasi xadimlər, mətbuat, incəsənət, maarif işçilərinin tanınmış nümayəndələri azərbaycanlı ilə müqayisədə türk milli kimliyinə üstünlük verirdilər. Buna səbəb azərbaycançılıq ideyasının hətta ziyalı təbəqəsində hələ milli şüur kimi formalaşmamasında idi.” [9; 98-99] “Azərbaycan dili” anlayışının kökündə və ya mənşəyində “türk dili” anlayışı dayanır. Cəlil Məmməd-quluzadənin dili ilə desək, hər millətin özünə məxsus ana dili var ki, onun məxsusi malıdır. M.Şaxtaxlı da “Zaqafqaziya müsəlmanlarını necə adlandırmalı” [12] məqaləsində bu məsələyə aydınlıq gətirməyə çalışmışdır: “Zaqafqaziya müsəlmanlarını azərbaycanlılar, onun dilini isə Azərbaycan dili adlandırmaq yerinə düşərdi”. R.Eyvazova “Azərbaycan dili” anlayışının təşəkkül tarixini belə izah edir: “Azərbaycan dili” adı alana qədər dilimiz, xalqımız müxtəlif terminlərlə adlanmışdır ki, bunlardan ən əsası “türk” terminidir. “Türk” termininin işlənməsi təkcə Azərbaycanla bağlı olmamış, bütün türk xalqları və dilləri qrupuna aid olmuşdur” [2; 8-9]. Bir sıra elmi ədəbiyyatlarda qeyd olunur ki, müasir dövrdə “türk dili” və ya “türkcə” adı, əsasən, iki anlayışı bildirir: ümumiyyətlə dünyada mövcud olan bütün türk dillərini; bir də ayrıca olaraq türk dilini. Ədəbiyyatımızda türkçülüyn - azərbaycançılığın qabarıq şəkildə təbliğ olunduğu şeirlər çoxdur. Dil xalqın həyatında ən mühüm faktorlardan biridir. İstiqlal şairi Ə. Cavad ana dilimizin təmizliyi, saflığı uğrunda daima mübarizə aparmış, onu ərəb-fars ibarələri ilə qəlizləşdirməyin əleyhinə çıxmışdır. Yaradıcılığının ilk illərində qələmə aldığı “Dilimiz” şeiri də bu mübarizəni bir daha təsdiqləyir.

Bütün ömrü boyu farsdilli İran dövlətində yaşamasına, əsərlərinin əksəriyyətini farsca yazmasına baxmayaraq M. Şəhriyar “Türkün dilinə sevgili, is-

təkli dil olmaz, Ayrı dilə qatsan bu əsil dil əsil olmaz”–deyirdi. “Türk dili”, türkcə xüsusilə XX əsrin əvvəllərinə qədər bütün türk millətinin dilini ifadə etdiyi halda, sovet dövründə dəyişikliyə məruz qalmışdır. Bu dövlətin tərkibində olan türk xalqları azəri, qazax, qırğız və s. adlandırılmışdır. Nəbi Xəzri “Ana dilim” adlandırdığı şeirdə bu məsələyə belə aydınlıq gətirmişdir:

Biz türkün, hər türkün doğma eli var,
Hər türk xalqının da öz xalq dili var.
Dahilər yurdudur, Odlar ölkəsi.
Elə millət ki, qəhrəman, qədim...
Yox, dil əsrlərin tale səsidir,
Azərbaycan dili - büllur bir bulaq...
Dil xalqın adıdır, xalqın özüdür.
Dilin ixtiyarı xalqdadır ancaq...

Dil xalqın keçdiyi bütün tarixi dövənlərdə onunla birgə addımlamış, xalqın xoşbəxt gələcəyə olan inamını qoruyub möhkəmləndirmiş, ona nicat yolunu göstərmiş, ana vətən, ana dili ifadələri gənc nəsli milli birliyə ruhlandırmışdır.

Şirinliyi ovsunlayıb çox milləti,
Misilsizdir musiqisi, şeiriyyəti,
Əzəl gündən sevir haqqı, hürriyyəti,
Keşiyində durub xalqım, elim mənim,
Azərbaycan türkcəsidir dilim mənim!

“Azərbaycan türkcəsidir dilim mənim!” - deyən Oqtay Rza da “Azərbaycan” kəlməsi ilə “türk kəlməsini yanaşı işlədir. Dövlətimizin əsas istiqamətləndirici məfkurəsinə xidmət edən bu şeirlərdə xalqın tarixi ilə birbaşa bağlı olan dilimizin adının mənşəyinə, təşəkkül tapıb formalaşmasına diqqət verilmişdir. Ədəbi-bədii yaradıcılığı ötən əsrin ikinci yarısına təsadüf edən bu nəslin qələmə aldığı şeirlərində ana dilinin saflığı, təmizliyi, təbiiliyi aydın şəkildə nəzərə çarpır. Xalqın dilini bilməyən millətin ruhuna, mənəviyyatına, tarixinə də biganə olar.

B.Vahabzadə ana dilinin xalqın həyatında nə qədər vacib və önəmli olduğunu gözəl bilirdi. Sənətkar dilimizin poetik imkanlarından istifadə edərək xalqın milli xarakterinə, ruhuna, tarixinə uyğun nümunələr yarada bilmişdir:

Dil açanda ilk dəfə “ana” söyləyirik biz,
“Ana dili” adlanır bizim ilk dərsliyimiz.
İlk mahnımız laylanı anamız öz südüylə
İçirir ruhumuza bu dildə gilə-gilə.

Pedaqoqların fikrinə görə insan ana dilini ömrü boyu öyrənməlidir, yəni doğulduğu gündən son nəfəsədək. Ananın südü, laylası ilə uşaqlarda anaya, vətənə, doğma yurda ilk sevgi yaranır, sonrakı dövrlərdə bu cür poeziya nümunələrini öyrənib vətənpərvərlik ruhunda böyüyürlər.

B.Vahabzadə “Ana dili” şeirində səsləndirdiyi fikirləri “Beşik nəğməsi

kitabı haqqında”kı yazısında daha sərt şəkildə davam etdirir: “Bəli, Vətən və millət sevgisi bizim ruhumuza analarımızın yanıqlı laylalarından, bayatılarından, nənələrimizin nağıllarından süzülür. Bu böyük xəzinədən məhrum olan – layla, bayatı eşitməyən, milli nağıllarımızı dinləməyən, yad nəğmələri və özgə nağılları ilə tərbiyələnen uşaq bizim millətdən ola bilməz.” [14; 135] Ümumiyyətlə, B.Vahabzadə zaman-zaman dil məsələsinə qayıtmış, mətbuatda “Ana dilim-ana köküm!”, “Tarix, dil, ənənə”, “Ana dili”, “Dil haqqında sorğu”, “Bir daha ana dili haqqında”, “Dil və əlifba”, “Dilimiz-ədəbiyyatımız”, “Dildə təbiilik və gözəllik”, “Ana dili - dövlət dili” kimi məqalələrdə dilimizin təəssübkeşi kimi onu yüksək səviyyəyə qaldırmış və bütün soydaşlarından da bunu tələb etmişdir.

B.Vahabzadə 1967-ci ildə qələmə aldığı “Latın dili” şeiri ilə bir növ oxucuya ibrət dərsi verir, dilimizin təmizliyini qorumaqla bərabər xalqın, millətin, vətənin yaşarlığını təmin etməyin yollarını göstərir:

İndi söylə,
Hansı dilə ölü deyək:
Vətən varkən,
Millət varkən,
Kiçik, yoxsul komalarda
Dustaq olan bir diləmi?
Yoxsa, uzun əsrlərdən
Keçib gələn,
Xalqı ölən,
Özü qalan bir diləmi?

Həm bədii yaradıcılığında, həm də publisistikasında ana dili məsələsinə böyük önəm verən şairlərdən biri də S.Rüstəmخانlıdır. Şair “Dəniz damla olub buluddan keçir” yazısının “Ana dili” bölməsində yazır: “Ana dili! Sən bu dünyanın şəklişən... “Ana dili!.. Min illərin o üzündən şölələnən ocağımsan! Qayaların üstündə qaya kimi sərt bir millətin andısan! Dədə Qorqud boylarında dağlarımızın gül-çiçək dənizi kimi min rənglişən! Nəsiminin harayında üs-yansan, ıldırımsan! Füzulinin pıçılısında dünyanın ən böyük qəm yüküşən!... Bölünməyən torpağım, əyilməyən bayrağım, ləkə götürməyən adımsan! [11; 340] S.Rüstəmخانlının yaradıcılığında dil milli ruhun daşıyıcısı kimi həm tarixi mahiyyət daşıyır, həm də müasirliyi ilə özünüdərkə xidmət edir. Bu baxımından şairin “Sağ ol, ana dilim” şeiri çox səciyyəvidir:

Döyüşdə qılinc tək sıyrıldı qından-
Başımın üstündə bayrağım oldu.
Torpağım ikiyə bölünən zaman
Bu dil bölünməyən torpağım oldu.
Ömrüm qırılmazdı yol qırılsa da,
Səninlə həmişə mən üzuağam.
Bədənim torpağa tapşırılsa da,

Ruhumu mən sənə tapşıracağam.

Şeirdə ikiyə parçalanmış sinəsi dağlı xalqın ürək pıçılıtları ana dilində - azərbaycan dilində səslənir. Şairin əsas məqsədi tarixin çətin sınaqları qarşısında öz milli mövcudiyətini qorumağa nail olmuş xalqımızın dilinə, ədəbi irsinə, tarixi yaddaşına, torpağına, mədəniyyətinə dərin məhəbbət - Milli Birlik hissi aşılamaqdır.

Həsərət, nisgil, hicran, ayrılıq mövzuları poeziyamızda hər zaman olub. Həm Şimallı, həm Cənublu soydaşlarımız Vahid Azərbaycan həsrətilə yaşamış, şair və yazıçılarımız bu mövzuya böyük həssaslıqla yanaşmışlar. Belə şairlərdən bir də Xəlil Rza Ulutürk olmuşdur. Şairin ana dili haqqındakı şeirləri vətən nisgili ilə yoğrulub:

Kim qoruya bilməyirsə
öz yurdunu, yuvasını,
udmasın yurd havasını.
Kim qorumur öz dilini,
itsin mənim gözlərimdən ilim- ilim,
O sahili bu sahillə birləşdirən
polad körpüm, qılıncımdır,
günəşimdir mənim dilim!

Ən dəyərli mənəvi sərvət hesab olunan dil Azərbaycanın quzeyini güneyinə birləşdirən polad körpüyə bənzədilir. Hər zaman oxucunu azadlıq uğrunda mübarizəyə səsləyən şair bu fikirlərlə şüurlara təsir edir, düşündürür, ali hisslər tərbiyə edir.

Poeziyada ana-vətən məfhumu çox vaxt vəhdətdə götürülür. Uşaqların sevimli şairi Rafiq Yusifoğlunun "Ana dili" şeiri bu baxımdan maraq doğurur:

Anamın özü kimi,
Ana dili müqəddəs.
Damarımızda qandı,
Ciyərimizdə nəfəs.
Ana dili qürbətdə,
Vətənə dönə bilər.
Düşmənlərin başına,
Mərmitək enə bilər.
Odur ən çətin anda,
Köməyimizə yetən.
Ana dili yoxdursa,
Nə ana var, nə vətən.

Xalqın taleyində ana dilinin rolu, aldığımız nəfəs qədər vacibliyi kövrək duyğularla təsvir olunub. Milli birliyin təmin edilməsində, özünüdərkini yetkinləşməsində, milli şüurun formalaşmasında ana dilinin əhəmiyyəti əvəzsizdir.

Şəhidinə "rəhmət" deyib

Düşməninə "lənət" deyib
Ana yurda cənnət deyib
yaşayıb o.
Hər qatında bir el dərdi,
Bir yurd dərdi gizləyib o.
Dözüb min bir əzaba da, ağrıya da,
acıya da
Sədaqətlə xoş günləri gözləyib o.
Baldan şirin, dağdan ağır.
Qılıncdan sərt, ana dilim.
Dosta alqış, yara sevgi,
Düşməne dərd, ana dilim.

S.Nuruqızının təqdimatında ana dili dostlara sevgi, düşmənlərə nifrət, ən əsas da uca "şəhid" adına hörmət, döyüş ruhu, qisası sabaha saxlamamaq, əzmkarlıq, dəyanət hissi aşılır. Böyük səmimiyyətlə, incə duyğularla tərənnüm olunmuş "Ana dilim" şeiri asanlıqla həm uşaqların, həm də böyüklərin qəlbinə yol tapa bilir.

İnsan ən qutsal duyğularla Tanrıya üz tutanda qibləyə doğru yönünü dəyişir. Xalq dilinin, folklor və adət-ənələrinin gözəl bilicisi və təbliğatçısı Məmməd Aslan "Mənim dilim - qibləgahımdır" deyir. Şeirdə dilimizin müqəddəsliyi, aliliyi, ilahi eşqə, məhəbbətə layiq qürür mənbəyi kimi tərənnümü görünür. Burada Xalq yazıçısı M.İbrahimovun dilimizə verdiyi dəyərli sözlər yada düşür: "Dilimiz ən yüksək romantikanın, ən təsirli realizmin dilidir. Bu dil qanadlı xəyalları, coşğun ehtirasları dərin ifadə edə bilir... Bu dil gözəldir, cəzibədar, şeirlə, musiqi ilə doludur." [5; 21]

Ana dili mövzusu həmişə böyük maraq doğurmuş, fərqli məzmun və formalarda gündəmdə olub. Sadaladığımız poeziya nümunələri onu deməyə əsas verir ki, dilimiz əsrlərin sınağından üzü ağ çıxaraq bu günkü milli dil səviyyəsinə çatmış və bundan sonra da xalqımız var olduqca, ona xidmət göstərən ana dili də yaşayacaq, var olacaq. Bu yolda külüng çalan təfəkkür sahibləri öz sələflərinin işini davam etdirmiş, hər zaman dilimizi qorumağa çalışmışlar. Buradan da dilin nəsilər arasında mənəvi cəhətdən əlaqə, bağlılıq yaradıcı funksiyası bir daha aydın görünür. Ana dilini mənimsəməklə hər bir gənc xalqın sahib olduğu bütün dəyərləri, mədəni nailiyyətləri öyrənmiş olur.

Ədəbiyyatımızın, xüsusilə də onun ayrılmaz qolu - uşaq ədəbiyyatının azərbaycançılıq məfkurəsi istiqamətində öyrənilməsi günümüzün vacib tələblərindən hesab olunur. Xalqın ruhunu, tarixini, milli-mənəvi dəyərlərini təbliğ və tərənnüm edən çoxsaylı əsərlər gənclərin mənəvi tərbiyyəsinin formalaşmasında, dünyagörüşünün genişlənməsində müstəsna rola malikdir. Bu kiçik məqalədə həm ictimai-siyasi, həm də bədii fikirdə formalaşmış azərbaycançılıq ideyasının güc verici mənbəyi olan ana dilinin əks olunduğu bir sıra qaynaqları (tam olmasa belə) nəzərdən keçirməyə çalışdıq. Sonda fikirlərimizin

yekunu olaraq Bəxtiyar Vahabzadənin möhtəşəm “Ana dili” şeirindən daha bir bəndi yada salmaq yerinə düşər:

Bu dil - bizim ruhumuz, eşqimiz, canımızdır,
Bu dil - bir-birimizlə əhdi-peymanımızdır.
Bu dil - tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi.
Bu dil - əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək
Qoruyub nəsillərə biz də hədiyyə verək.

Ədəbiyyat:

1. Elçin. “Aqoniya”, yoxsa təkamül? (XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatına bir nəzər) Bakı, “Təhsil”, 2014, səh. 62
2. Eyvazova Roza “Bir daha ana dilimizin adı haqqında”. Bakı, “Elm və təhsil”, 2014, səh. 32
3. Hacıbəyov Üzeyir. Əsərləri. IV c. Bakı, Elm, 1986
4. Həbibbəyli İsa. Azərbaycançılıq konsepsiyası. Ədəbiyyat qəzeti. 15 iyun 2019
5. İbrahimov M. Azərbaycan dili. Azərb.EA-nın nəşri, Bakı, 1957,
6. Köçərli Firudun. Ana dili. Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, “Elm” 1978, səh.79
7. Qəribli Aysel. “Azərbaycan dili” anlayışının tarixi. Bakı. “Elm və təhsil”, 2017
8. Məmmədquluzadə Cəlil. "Azərbaycan" məqaləsi. Felyetonlar, məqalələr, xatirələr, məktublar. Səh: 580-582. Bakı - 1961, səh.1017
9. Məmmədov Nadir. Azərbaycan dili və nitq mədəiyyəti. I cild. Bakı, “Elm və təhsil” 2020, səh.528
10. Nərimanov Nəriman. “Həyat” qəzeti 15 avqust 1906-cı il
11. Rüstəmhanlı Sabir. Ömür kitabı. Bakı, Gənclik, 1989, səh.368
12. Şaxtaxlı M. “Zaqafqaziya müsəlmanlarını necə adlandırmalı”. “Kaspi”, 1891, 93
13. Şəmsizadə Nizaməddin. Seçilmiş əsərləri. Üç cildə. I cild. Bakı, “Elm”, 2008, səh.560
14. Vahabzadə Bəxtiyar. Zaman və mən. [“Beşik dəftəri”]. Azərnəşr. Bakı. 1999. səh. 252